

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ У ПОЗАНАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядається проблема розвитку творчих здібностей студентів. Аналізуються різноманітні підходи до трактування понять «творчість» і «творчі здібності». З'ясовуються шляхи формування творчих здібностей студентської молоді у процесі роботи у позанавчальних об'єднаннях.

В статье рассматривается проблема развития творческих способностей студентов. Анализируются различные подходы к трактованию понятий «творчество» и «творческие способности». Выясняются пути формирования творческих способностей студенческой молодежи в процессе работы во внеучебных объединениях.

The problem of the development of students creative ability has been considered in the article. Different approaches to concepts «creativity», «creative abilities» have been analyzed. The ways of the formation of student's youth creative abilities in the process of work in out of education associations have been explicated.

У наш час вища школа відчуває потребу в оновленні наукової бази, яка би дала змогу викладачам розвивати творчі можливості студентів і забезпечувати цей складний процес на належному професійному рівні. Для студентської молоді творча діяльність стає природною і необхідною формою пізнання матеріально-предметного світу; вона виявляє резерви особистості, шляхи власного вдосконалення. Тому проблема розвитку творчих здібностей студентів набуває особливої актуальності.

Існує чимало трактувань феномена творчості, висловлюються різноманітні думки про природу, об'єктивну основу, структуру творчого процесу, про формування творчих здібностей людини. Так, у роботах Л. Виготського, В. Крутецького, В. Моляко, Я. Пономарьова, С. Рубінштейна, О. Савченко, С. Сисоевої та інших вчених висвітлюються психолого-педагогічні фактори, які сприяють формуванню творчих можливостей особистості, мотивів її творчої діяльності, розвитку творчої активності. Значну теоретичну цінність і практичну значущість у розкритті форм і методів розвитку творчої особистості у навчально-виховному процесі становлять праці Ш. Амонашвілі, І. Волкова, С. Логачевської, В. Сухомлинського та ін.

Метою статті є проаналізувати сутність понять «творчість», «творчі здібності» і розкрити особливості формування творчих здібностей студентів у процесі позанавчальної роботи на прикладі Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії.

У «Педагогічному словнику» творчість трактується як свідомо, цілеспрямована, активна діяльність людини, спрямована на пізнання та перетворення дійсності, створення нових, оригінальних предметів, витворів тощо, які ніколи ще не існували, з метою вдосконалення матеріального та духовного життя суспільства. У «Філософському словнику» творчість визначається як «діяльність, яка породжує щось якісно нове, якого раніше не існувало» [10, с. 92]. «Психологічний словник» стверджує що творчість – це діяльність, результатом якої є створення нових матеріальних або духовних цінностей.

Психолог К. Платонов характеризує творчість як «мислення в його найвищій формі, яке виходить за межі необхідного для розв'язання задачі вже відомими способами» [10, с. 93]. Вчений Є. Єфімов вважає, що творчість поєднує різні види діяльності та складається з багатьох соціальних, економічних, психологічних чинників, охоплюючи широке коло моральних проблем та норм. В основі розуміння творчості лежить діалектичний метод пізнання та перетворення дійсності [3, с. 39].

На думку С. Сисоевої, творчі здібності особистості утворюють категорію психології і характеризуються як психологічні особливості людини, від яких залежить набування знань, умінь і навичок. Творчі здібності людини, її обдарованість, задатки, які властиві будь-якій

людині, створюють лише передумови для виникнення і розвитку творчого процесу. Завдання особистості, колективу – розкрити і розвинути їх [11].

Визначаючи творчість як вид людської діяльності, В.Андрєєв відзначає такі ознаки, що характеризують її як цілісний процес: наявність протиріччя проблемної ситуації або творчого завдання; соціальна та особиста значимість і прогресивність, яка робить внесок у розвиток суспільства та особистості; наявність об'єктивних передумов (соціальних, матеріальних) для творчості; наявність суб'єктивних передумов для творчості (знань, умінь, особливо позитивної мотивації, творчих здібностей особистості); новизна й оригінальність процесу і результату [9, с. 55].

Зарубіжні дослідники П. Еббс, Е. Стерр розглядають творчість у єдності з науковою і художньою діяльністю, як найвище здобуття особистості, пов'язують її з людською фантазією, що допомагає у вирішенні завдань, непосильних раціонально-логічному мисленню [6, с. 20].

У формуванні творчої особистості студента, розвитку його творчого потенціалу, самореалізації, самоудосконалення значну роль відіграє позанавчальна діяльність. Це одна із головних ланок безперервної освіти в системі виховання особистості. Вона активізує процес пізнання прекрасного, розвиває у студентів самостійність, ініціативність, усвідомлення власного вибору, розкриває їхні нахили та здібності, створює відповідні умови для розвитку талановитої студентської молоді. У процесі такої діяльності студент не лише відтворює те, що засвоює, а розвивається, доповнює вже набутий досвід, збагачує власний кругозір. Саме у цьому полягає закон творчої поведінки й особливість методики позанавчального педагогічного процесу, що будується на обов'язковому заохоченні різнобічного творчого самовиявлення студента, багатстві вражень, створенні оптимальних особистісних стосунків, котрі є джерелом продуктивної діяльності студентської спільності. Тому принципове значення має розгляд позанавчального педагогічного процесу як цілісної системи безперервної освіти особистості, формування її у специфічних умовах життєдіяльності – у сфері дозвілля.

Найхарактернішими особливостями цієї сфери є невимушене, неформальне спілкування і самовираження, вільний вибір форм і засобів діяльності, використання їх на свій розсуд, керуючись внутрішніми мотивами. До головних психолого-педагогічних принципів побудови позанавчальної діяльності належать: загальнодоступність, добровільність та реалізація потреб у новизні вражень, демократизм, гуманність та суспільно корисна спрямованість, педагогічне співробітництво та студентське самоврядування, єдність освітньої, розвиваючої та виховної цілей.

Позанавчальна робота сприяє формуванню у студентів свідомого прагнення до самоосвіти, самовдосконалення, самоаналізу, набуття відповідних вмінь та навичок щодо творчого вирішення проблем, вміння домагатися мети, тобто поступово здійснюється розширення тих властивостей і якостей, які є складовими творчих здібностей особистості [5, с. 271].

Ефективність позанавчальної діяльності у формуванні творчих здібностей студентів підвищується при дотриманні таких психолого-педагогічних умов: реалізація мети заняття з розвитку потенціальних можливостей студентів; повнота використання змісту навчального матеріалу для розвитку студентів; використання різних форм організації творчої позанавчальної діяльності; створення емоційної, доброзичливої атмосфери у процесі виконання завдань; врахування індивідуальних особливостей студентів; організація діяльності зі студентами з опорою на їхні інтереси, потреби, потенційні можливості, здібності тощо; новизна, оригінальність у проведенні заняття; гнучкість при виконанні запланованого; вирішення поставлених завдань, які пробуджують у студента дослідницьку активність, поглиблюють інтерес до творчої діяльності, спонукають до успішних дій та досягнення поставленої мети; результативність [2, с. 38].

Особливе місце у формуванні творчих здібностей студентів належить гуртковій роботі, метою якої є: розвиток у студентів уміння повноцінно сприймати явища мистецтва, суспільного життя, природи; формування творчого мислення, естетичних смаків, розширення світогляду, поглиблення знань; пробудження інтересу до прекрасного в оточенні; вдосконалення моральних, естетичних потреб та інтересів молоді, її естетичних орієнтацій, аналізу мистецьких творів; розвиток емоційності, чуттєво-світоглядного ставлення студентів до навколишнього середовища у всіх його проявах; активізація творчого самовираження студентів.

На нашу думку, при підготовці до заняття в гуртку потрібно враховувати такі фактори: новизну та оригінальність планування занять; використання можливостей навчального

матеріалу для творчого розвитку студентів; урахування рівня розвитку студентів при виборі та розробці змісту, форм, методів, засобів навчання; підбір і виготовлення розвиваючого дидактичного, роздаткового матеріалу та наочності; використання при підготовці до занять досягнень психолого-педагогічної науки, передового педагогічного досвіду; пошук шляхів для створення творчої атмосфери на заняттях; врахування своїх індивідуальних особливостей при плануванні навчально-виховного процесу.

Аналізуючи план позанавчальної діяльності Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (ХГПА), ми з'ясували, що формуванню творчих здібностей у студентів сприяє робота таких гуртків: української народної вишивки, макраме, писанкарства, образотворчого мистецтва, основ дизайну, народних ремесел та ін. Проаналізуємо деякі з них.

Під час роботи в гуртку «Українська народна вишивка» студенти засвоюють уміння і навички практичного виконання традиційних і нетрадиційних технік української вишивки. Теоретичне навчання передбачає ознайомлення студентів із загальною теорією української народної вишивки, еволюцією художніх засобів вишивок в історичному аспекті, художніми відмінностями народної вишивки усіх етнографічних зон України. Особлива увага звертається на оволодіння безпечними прийомами праці, дотримання правил технологічної та виконавської дисципліни. На заняттях чільне місце займає використання навчально-наочних посібників з декоративно-ужиткового мистецтва і зразки виробів місцевих народних художніх промислів, що розвиває у студентів емоційно-естетичне сприймання народної творчості, вміння аналізувати, порівнювати, відчувати явища декоративно-ужиткового мистецтва, емоційно-образне мислення, яке лежить в основі художньої творчості. Невід'ємною частиною проведення гуртка є організація екскурсій в художні і краєзнавчі музеї, на виставки, зустрічі з провідними майстрами декоративно-ужиткового мистецтва області, що збагачує кругозір студентів, ініціює їхню творчість, спонукає їх до неї.

Ознайомлення із українською традиційною вишивкою у ВНЗ сприяє: поглибленню знань з історії і культури України, формуванню національно орієнтованих переконань; збагаченню й урізноманітненню практичної діяльності студентів, поглибленню їхньої мотивації; розширенню спеціальних знань, умінь та навичок; розвитку логічного мислення, умінню аналізувати, систематизувати і засвоювати нові знання; удосконаленню психофізіологічних якостей (спостережливості, творчої активності, смаку, сприйняття, точності координації рухів та ін.); естетичному та трудовому вихованню [8, с. 44].

Результатом художньо-трудової діяльності на заняттях з української традиційної вишивки є виготовлення конкретного декоративно-ужиткового виробу, оздобленого ручними швами в народних традиціях, який оцінюється за його орнаментальністю, побудовою композиції, художнім оформленням, технікою роботи. Створення цих виробів розвиває у студентів здатність до нестандартного, оригінального бачення світу, що деякою мірою детермінується високим рівнем розвитку інтелекту. Ця здатність зумовлена певною мотивацією, достатньою пізнавальною активністю та гнучкістю психіки, характеризується прагненням до нових рішень існуючих завдань, розвинутим інтуїтивним, творчим мисленням, винахідливістю, сприяє оригінальності мислення та уяви, розкриттю та реалізації творчого потенціалу студентів.

Для творчого, інтелектуального, духовного, фізичного розвитку студентів сприяє робота гуртка «Макраме». Заняття у цьому гуртку сприяють художньо-естетичному вихованню, творчій самореалізації студентської молоді, розвивають вміння komponувати, уявляти, фантазувати, створювати об'ємні експозиції. Під час роботи у гуртку студенти знайомляться з основними і допоміжними вузлами макраме, основними візерунками, прийомами оформлення початку і кінця виробу, створюють прості та об'ємні вироби, композиції у вазах зі штучними квітами.

Програма цього гуртка збагачує знання студентів про світову історію розвитку людської особистості, зародження і розвиток ремесел, особливості оформлення інтер'єру; вдосконалює практичні вміння та навички; формує інтерес до пошукової діяльності; виховує естетичні смаки, почуття любові до прекрасного; виявляє творчі можливості особистості студента.

Метою гуртка образотворчого мистецтва є розвиток особистості студента, його творчих здібностей, образного та асоціативного мислення, уяви, пам'яті; формування високих естетичних смаків, уміння розуміти і цінувати твори мистецтва, пам'ятки історії і архітектури, красу і багатства рідної природи. Засвоєння образотворчої грамоти стимулює творче

самовираження особистості, її реалізацію. В образотворчому процесі студенти виявляють прагнення до глибокого вивчення природи, її форми, кольору, освітлення, повітряного простору, вираження колірної стану природи, загалом своє відношення до явищ навколишнього життя. Тому завданням педагога є залучення студентів до художнього сприймання природи, ознайомлення із грамотою образотворчого мистецтва. Разом з тим потрібно сприяти розвитку творчої думки студента, не стримувати його самостійності та ініціативи. Програма гуртка включає такі розділи: малюнок, живопис, композиція, декоративне малювання, екскурсії, оформлення виставок, підведення підсумків року.

Отже, робота в гуртках активізує розвиток таких елементів творчого мислення, як асоціативність, образність, уява, фантазія, сприяє розширенню кругозору, самореалізації особистості, удосконалює естетичні смаки, розвиває творчий потенціал, забезпечує гармонійне виховання студента.

Одним із найвідоміших проектів викладачів і студентів нашої академії є створення театру пісні «Розмай», який існує вже понад 8 років і встиг зарекомендувати себе як творчий колектив, відомий у багатьох областях України. «Розмай» активно залучає до мистецтва все більшу кількість молоді, сприяє її творчій самореалізації, розвиває студентські творчі здібності та таланти. Студенти є ініціаторами всіх мистецтвознавчих віталень, творчих вечорів, виступають організаторами чисельних зустрічей і виступів різноманітних музикантів, артистів тощо, які проводяться на базі ХГПА.

У нашому навчальному закладі вже третій рік працює музей народного декоративно-ужиткового мистецтва. Його відкриттю передувала велика кропітка робота з пошуку, узагальнення та систематизації матеріалів науково-дослідного характеру, збору та дослідженню об'єктів матеріальної культури народу України загалом і Поділля зокрема.

Музей народного декоративно-ужиткового мистецтва працює за такими експозиційними напрямками: народний одяг, фольклорна лялька, види декоративно-ужиткового мистецтва (вишивка хрестиком, гладдю, бісером; різні техніки писанкарства (в т. ч. авторські), декоративний розпис, витинанка, вузликове плетіння, гончарство, народна іграшка та ін.).

Музей є осередком національної культури, національних надбань та цінностей. Він сприяє естетичному розвитку студентів, творчому вдосконаленню та реалізації. Про це свідчить «золотий» фонд музею, а саме: кращі творчі роботи студентів ХГПА. Вони відповідально ставляться до своєї роботи, намагаючись виконати її так, щоб їхні вироби мали право зайняти місце в експозиції музею. Це своєрідний стимул для студентів працювати на заняттях наполегливо, з повною віддачею творчої енергії, щоразу вдосконалюючи свою виконавську майстерність. У музеї представлені студентські рушники, вишиті картини, писанки, серії витинанок. Під керівництвом викладачів у музеї поповнюється зібрання українських рушників, знайдених та відновлених в процесі навчально-дослідної роботи. Чільне місце в експозиції музею займає колекція ляльки у комплексах традиційного одягу історико-етнографічних регіонів України. Детальніше представлене розмаїття народного одягу Поділля [1, с. 43].

В академії функціонує студія писанкарства. При музеї створені школи українського етнодизайну, народних ремесел, вишивки, що розкривають величезні можливості для творчого збагачення студентів, формування їх творчого потенціалу.

Формування творчої особистості студента – це одне з пріоритетних завдань суспільства та сучасної освіти. Невід'ємною частиною розвитку творчого потенціалу студента є позанавчальна діяльність, яка сприяє різнобічному розвитку студента, формуванню творчої індивідуальності майбутнього педагога, його професійної підготовки, прояву самостійності і творчої самоактуалізації сучасного фахівця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бучківська Г. В. Виховний потенціал музею народного декоративно-ужиткового мистецтва Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії в етнохудожньому вихованні сучасної молоді / Г. В. Бучківська, В. В. Бучківська // 85 років освітнього шляху. Сторінки історії Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 5-6 жовт. 2006 р.) – Хмельницький: Ред.-видав. відділ ХГПА, 2006. – С. 42–44.
2. Войний О. Педагогічна творчість як фактор розвитку творчих здібностей учнів / О. Войний // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2008. – № 2(54). – С. 37–40.

3. Дремуха А. Творчість як основа процесу художнього моделювання одягу / А. Дремуха // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2004. – № 1(31). – С. 38–42.
4. Ізотова Л. В. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до розвитку творчих можливостей молодших школярів у процесі навчання математики: автореф. дис. ...канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Л. В. Ізотова. – К., 2004. – 20 с.
5. Педагогіка вищої школи / [Курлянд З. Н., Хмелюк Р. І., Семенова А. В. та ін.]; за ред. З. Н. Курлянд. – [2-е вид.]. – К.: Знання, 2005. – 399 с.
6. Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: [зб. наук. праць / відп. ред. Сущенко Т. І. та ін.]. – К. – Запоріжжя, 2005. – Вип. 34. – 423 с.
7. Пономарев Я. А. Психологія творчості / Я. А. Пономарев. – М.: Наука, 1976. – 294 с.
8. Савка Л. Формування національної самосвідомості у студентів на заняттях з української народної вишивки / Л. Савка // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2006. – № 5(45). – С. 42–49.
9. Сидоренко Т. Творчість у діяльності вчителя / Т. Сидоренко // Рідна школа. – 2001. – № 5. – С. 55–57.
10. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості: підручник / С. О. Сисоєва. – К.: Міленіум, 2006. – 344 с.
11. Сисоєва С. О. Освіта і особистість в умовах постіндустріального світу: [монографія] / С. О. Сисоєва. – К., 2004. – 214 с.